

Türkiye'nin Akbabaları

Doğa Derneği, İstanbul, Eylül 2015

Türkiye'de halen daha dört farklı tür akbaba yaşamaktadır. Tüm türlerin sayısı dünyadaki diğer akbaba türleri gibi ya çok azdır ya da hızla azalmaktadır.

Sakallı Akbaba *Gypaetus barbatus*

Fotoğraf: Akif Aykurt

Genel özellikler

Aynı coğrafyada yaşadığımız en gizemli ve gösterişli akbaba türlerinden biri sakallı akbabadır. Genellikle 1500 ila 4000 metre yükselti aralığında bozkırlara yakın en sarp kayalıklara yuva yapan tür, son derece nadir gözlemlenir. Derin vadilerin yamaçlarında devriye gezerken, uzun kama kuyruğu ve 275 cm'yi bulan, sivri kanatlarını açarak, sıcak hava akımları ile süzülür. En dikkat çekici davranışları taze leşlerden aldıkları büyük kemikleri düzenli kullandıkları kırma alanlarında yüksekten kayalıklara atarak kırmaları ve kemik iliklerini yemeleridir. Aynı davranışı avladıkları kaplumbağaların kabuklarını kırmak içinde sergilerler. Ayrıca çok güçlü sindirim enzimleri sayesinde kemikleri yutarak da beslenebilirler. Diğer bir ilginç özellikleri ise erginlerin demirce zengin kaynak sularında kendilerini yıkayarak gövdelerine kızıl bir renk kazandırmasıdır. Üreme dönemleri Ocak- Şubat aylarında yuva yapımı ve yumurtlama ile başlar ve yavruların yuvadan uçmasına yani Haziran ortasına kadar sürer. Her üreme döneminde yalnızca bir yumurta yapan sakallı akbabaların, yavrularının yetişkinliğe ulaşması 5 yıl sürer.

Varlığı ve Koruma Statüsü

Türkiye ölçeğinde nesli tehlike altında (EN) bir kırmızı liste türüdür. Anadolu'daki nüfusları son üç jenerasyonda %25 ila % 29 azalan sakallı akbabaların en az çift sayısının en az 160, en çok 200 olduğu düşünülüyor. Bu sayının büyük bir kısmı Toroslar ve Doğu Anadolu Dağlarında yayılım gösteriyor.

Ayrıca Koroğlu Dağları ve Sündiken Dağları gibi iç kesimlerde de üreyen çiftlere rastlamak mümkündür. Küresel koruma statüleri ise 2014 yılında Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından son üç jenerasyondaki azalmaları göz önünde bulundurularak düşük endişe seviyesinden (LC) tehlikeye girmeye yakın (NT) seviyesine yükseltilmiştir. Dünya'daki toplam çift sayısı 650 ila 3350 iken üremeyen bireyler ile toplam nüfusu 2000 ila 10000 arasındadır. Suriye, Ürdün, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan gibi ülkelerde nesli tükenen tür Avusturya, Fransa, İtalya ve İsviçre'de yeniden doğaya salınmıştır.

Tehditler

Tüm Akbaba türleri için en büyük tehdit olan dolaylı ve direk zehirlenmeler, habitat ve besin kaybı sakallı akbabaların da azalmalarına nedendir. Bunun sonrasında ise elektrik hatları ve rüzgar tribünleri ile çarpışmalar ve üreme alanındaki çiftlerin, çeşitli faaliyetlerle rahatsız edilmesi sonucu üremenin engellenmesi gelir.

Küçük Akbaba *Neophron percnopterus*

Fotoğraf: Kadir Dabak

Genel Özellikleri

Anadolu'da yaşayan en küçük akbaba türü olan küçük akbabalar aynı zamanda en çok bulunan tür olsa da onların sayıları her geçen gün azalmaktadır. Siyah, beyaz kanat tüyleri ve kama şeklinde kuyruğu ile havada kolayca fark edilen türün erginleri, yakından görülen sarı yüzleri, kursakları ve dik dik duran beyaz kafa tüyleri ile son derece gösterişlidir. Kışı Afrika'da geçirip üremek için Mart Nisan aylarında Anadolu'ya gelen tür, Türkiye'de üreyip Afrika'da kışlayan tek akbabadır. Göç sırasında bir günde 500 km'den çok yol alabilen bu tür, diğer gündüz göçmenleri gibi ısınma ile oluşan termal hava akımlarını kullanır. Bozkırların ortasındaki vadilerin kayalık yüzlerindeki mağaralara ve oyuklara yuva yaparlar. Yuva alanlarını ve eşlerini genellikle ömürleri boyunca değiştirmeyen küçük akbabalar, her üreme döneminde bir veya iki yumurta yapar. Yavruların üreme olgunluğuna gelmesi ise siyah beyaz ergin tüy rengini edinmesi 4 ila 5 yıl sürer. En önemli özellikleri taş ile yumurta kırmak olan tür, böylece alet kullanabilen hayvanlardan biri olarak tanınır.

Varlığı ve Koruma Statüsü

2013 yılı için Türkiye'deki nüfus tahmini 1000 ila 2000 çift arasındadır. Anadolu'da daha çok iç kesimlerde ve Doğu Anadolu'da yayılış gösterir. Türün Anadolu'daki nüfusu, yapılan tüm koruma çalışmalarına rağmen sayısı hızla azalan Balkan nüfusu, içinde bir umut niteliğindedir. Özellikle Ankara ve civarında kalker kayalıkların ve bozkıra yayılmış tiftik keçiciliğinin, varlığı ile bölgedeki üreyen nüfus şu an için şaşırtıcı yüksek sayılardadır. Küresel kırmızı liste kategorisi nesli tehlike altında (EN) olan türün nüfusunda son 10 yıl içindeki %90'lara varan büyük kayıp, nesli en kritik şekilde azalan canlı türlerinden biri olmasına nedendir. Bulunduğu coğrafyada 3300 ila 5050 çift ve toplam 20.000 ila 61.000 birey olduğu düşünülen türün ülke çapındaki durumunun net olarak bilmediği ülkelerden biri Türkiye'dir. Fransa, İtalya ve Bulgaristan türün korunması için ortak bir tür eylem planı yürütmektedir. Türün ürediği, kışladığı ve göç zamanı geçtiği tüm coğrafya için ortak bir tür koruma planı hazırlıkları sürmektedir.

Tehditler

Küçük Akbaba türleri için en büyük tehdit dolaylı ve doğrudan zehirlenme olarak dikkat çeker. Diclofenac adlı etken maddeyi içeren ilaçlar hayvanların leşleri ile beslenen akbabaların yüksek sayılarda ölümlerine neden olmuştur. Pek çok ülkede yasaklanan ve yasaklanması için kampanyalar sürdürülen etken maddenin kullanımı ülkemizde de serbest durumdadır. Tarımda ve hayvancılıkta kullanılan ilaçların bir çoğunun benzer şekilde öldürücü sonuçları bulunmaktadır. Ayrıca kurtlara ve tilkilere karşı yapılan yasal olmayan zehirlenme çok sayıda ve türde akbabanın ölümüne neden olmaktadır. Diğer türler için olduğu gibi, kırsal alanın boşalması sonucunda yaşam alanı ve besin kaybı, elektrik hatları ve rüzgar tribünleri ile çarpışmalar küçük akbabalar içinde tehditler arasındadır.

Kızıl Akbaba *Gyps fulvus*

Fotoğraf: İlker Kül

Genel Özellikler

Çok kısa tüylü, uzun boyunları ve geniş kanatları ile çoğumuzun aşına olduğu ve akrabalarını Afrika belgesellerinde gördüğümüz leşçil kuşlar kızıl akbabalardır. Leşlerin yumuşak organ ve bölgelerini yedikleri için bu şekli almış olan boyunlarını uçarlarken içe doğru çektikleri için bölgemizdeki diğer bir akbaba türü olan kara akbabalar ile çok benzer bir silüete sahiptirler. Fakat uygun ışıkta dikkatlice bakıldığında kızıl kahve kanat ve gövde örtü tüyleri ile ayrılırlar. Bölgemizde bazıları göçmen bazıları ise yerli kızıl akbabalar her yıl biraz daha azalmaktadır. Göç sırasında on bin metre yüksekliğe kadar çıkabilir ve 11 kiloya kadar çıkabilen iri gövdelerine rağmen sıcak hava akımları ile süzülerek bir günde kilometrelerce yolu kat edebilirler. Kayalık vadilerin geniş sarp duvarlarındaki mağara ve girintilere koloni halinde yuva yapan kızıl akbabaların Anadolu'daki üreme dönemi Ocak ve Haziran ayları arasındadır. Bir veya iki yumurta yapabilen türün yavrularının üreme olgunluğuna erişmeleri 5 ila 6 yıl alır.

Varlığı ve Koruma Statüsü

Nesli Türkiye ölçeğinde tehlike altında olan (EN) olan kızıl akbabalar her geçen yıl bir üreme bölgesinden daha çekilmekte. Tür için yapılan son çift sayısı tahminleri 150 ila 200 arasındadır. Akdeniz Bölgesinde Toros Dağlarında görece yaygın olan türün Doğu Anadolu dağları ile iç Ege'de de ürediği tespit edilmiştir. Dünyada geniş yayılımı ve görece yüksek sayıdaki nüfusu ile düşük endişe seviyesinde (LC) sınıflandırılan türün, son üç jenerasyonda %30 azaldığı bilinmektedir.

Tehditler

Diğer türlerde olduğu gibi en büyük tehdit zehirlenmeler, habitat ve besin kaybıdır. Bunun sonrasında ise elektrik hatları ve rüzgar tribünleri ile çarpışmalar ve üreme alanındaki çiftlerin çeşitli faaliyetlerle rahatsız edilmesi sonucu üremenin engellenmesi gelir.

Kara Akbaba *Aegypius monachus*

Fotoğraf: Ali Şenel

Genel Özellikler

Boyu üç metreye varan kanat açıklığı ve geniş kanatları ile Anadolu'nun en büyük kuşlarından biridir. Güçlü ve kalın gagaları sayesinde leşlerin derilerini parçalaya bilen kuşlar oldukları için bir leşin döngüye daha çabuk girmesi için önemli bir ekolojik göreve sahiptirler. Üreme yeri olarak yüksek ve yaşlı ormanlarda, tepesi yassılaştırmış karaçamalarını kullanırlar. Beslenmek için ise orman açıklıklarından, bozkırlara, çayırlara uzanan çok geniş alanları koca kanatları ile süzülerek tararlar. Şubat-Mart aylarında yuva yapıp yumurta bırakan kara akbabalar yavrularının uçtuğu Temmuz ayına kadar yavru bakımını sürdürürler. Yavruların yetişkinliğe erişmesi ise 6 yıllık uzun bir zaman alır.

Varlığı ve Koruma Statüsü

Türkiye ölçeğinde nesli tehlike altındadır (EN). Anadolu'da en yoğun olduğu alan Ankara (Kızılcahamam) ve Bolu olan tür Türkiye'deki için toplam çift sayısı tahmini 80 ila 200 arasındadır. Doğu Anadolu'da da parça parça yayılış gösteren kara akbabalar, Tarsus, Ankara Beynam Ormanı gibi daha önce görüldükleri birçok sahada ise artık gözlenmemektedir. Dünyada ise tehlikeye girmeye yakın (NT) olan tür için yapılan çift sayısı tahmini 7200-10000 arasında. Toplam birey sayısı ise 21000 ila 30000 olarak tahmin edilmektedir. Kıbrıs, İtalya, Moldova, Romanya ve Slovenya gibi ülkelerde tükenmiş olan tür, Fransa'da ise doğaya yeniden salınan bireylerle ülke içindeki varlığı sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Tehditler

Kara akbabalar için en önemli tehditler insan aktiviteleri nedeniyle bireylerin kaybı ve besin azalması olarak tespit edilmiştir. Örneğin Çin'de kara akbabalara tüylerini almak amacı ile zarar verilmektedir. Besin azlığına neden olan en temel nedenlerden biri ise kırsaldan kentlere göç ile azalan hayvancılık ve artık hayvancılığın ise kapalı sistemlerde yapılmasıdır. Dolaylı ve doğrudan zehirlenmeler diğer akbaba türleri gibi önemli bir tehdittir.